

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ

Студентски трг 3/3
11000 Београд

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

Предмет: Извештај о урађеној докторској дисертацији кандидаткиње Марије Зељковић

Одлуком Наставно-научног већа на седници одржаној 16. 10. 2025. године, именовани смо за чланове Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње Марије Зељковић под насловом:

УТИЦАЈ ПЕРЦЕПЦИЈЕ РИЗИКА НА ПОНАШАЊЕ ТУРИСТА ТОКОМ И ПОСЛЕ ЗДРАВСТВЕНЕ КРИЗЕ – ПРИМЕР СРБИЈЕ

После прегледа достављене дисертације и других пратећих материјала и разговора са кандидаткињом, Комисија је сачинила следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. УВОД

1.1. Хронологија одобравања и израде дисертације

Мср Марија Зељковић је докторске студије на смеру Геонауке на Универзитету у Београду – Географском факултету уписала школске 2020/21. године. Положила је све испите предвиђене наставним планом и програмом: 1. Теоријски правци развоја друштвене географије (оцена: 10 – десет), 2. Теорија регионалне географије (оцена: 10 – десет), 3. Студијски истраживачки рад 1 (п), 4. Теоријске основе истраживања туризма (оцена: 10 – десет), 5. Студијски истраживачки рад 2 (п), 6. Епистемологија друштвене географије (10 – десет), 7. Принципи и методе туризмолошких истраживања (10 – десет), 8. Студијски истраживачки рад 3 (п), 9. Методологија израде научног рада (оцена: 10 – десет), 10. Проблеми и тенденције савременог развоја туризма (10 – десет), остваривши просечну оцену 10,00.

Захтев за одобрење израде докторске дисертације мср Марија Зељковић подноси Универзитету у Београду – Географском факултету у августу 2024. године. Одлуком Наставно-научног већа Универзитета у Београду – Географског факултета бр. 2250 од 28. 11. 2024. године, формирана је Комисија за оцену подобности теме и

кандидаткиње Марије Зељковић за израду докторске дисертације и научне заснованости теме „УТИЦАЈ ПЕРЦЕПЦИЈЕ РИЗИКА НА ПОНАШАЊЕ ТУРИСТА ТОКОМ И ПОСЛЕ ЗДРАВСТВЕНЕ КРИЗЕ – ПРИМЕР СРБИЈЕ”.

Извештај Комисије о подобности теме и кандидаткиње Марије Зељковић за израду односне докторске дисертације усвојен је на седници Наставно-научног већа Универзитета у Београду – Географског факултета, одржаној 26. децембра 2024. године. Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду дало је сагласност за израду дисертације „УТИЦАЈ ПЕРЦЕПЦИЈЕ РИЗИКА НА ПОНАШАЊЕ ТУРИСТА ТОКОМ И ПОСЛЕ ЗДРАВСТВЕНЕ КРИЗЕ – ПРИМЕР СРБИЈЕ”, кандидаткиње мср Марије Зељковић, на седници одржаној 28. јануара 2025. године.

1.2. Научна област дисертације

Дисертација припада научној области Туризмологија, за коју је матичан Универзитет у Београду – Географски факултет. Ментор ове дисертације је др Сања Павловић, редовна професорка Универзитета у Београду – Географског факултета, чије компетенције за менторство потврђују следећи објављени радови:

1.	Andelković, G., Pavlović, S., Đurđić, S., Belij, M., Stojković, S. (2016). Tourism climate comfort index (TCCI) – an attempt to evaluate the climate comfort for tourism purposes: an example of Serbia. <i>Global NEST Journal</i> , Vol 18, No 3, pp 482–493, available online 23/5/2016, Print Edition ISSN: 1790-7632, Web Edition ISSN: 2241-777X, IF 2015. 0.458	M23
2.	Pavlović, S., Belij, M., Belij, J., Ilinčić, M., Mihajlović, B. (2016). Negotin wine region, then and now – the role of tourism in revitalizing traditional winemaking. <i>Anthropological Notebooks</i> , Vol 22, No 1, pp 43–57, ISSN: 1408-032X, IF 2015. 0.250	M23
3.	Jovanović, R., Sanchez, D.C., Pavlović, S. y Devedžić, M. (2018). Principios de sostenibilidad en clusters de turismo rural: los casos del Alto y el Bajo Danubio en Serbia. <i>Revista de Geografía Norte Grande</i> . [online], n. 70, pp. 211–233. ISSN 0718-3402. http://dx.doi.org/10.4067/S0718-34022018000200211 .	M23
4.	Pavlović, S., Belij, M., Vesić, M., Stanić Jovanović, S., Manojlović, I. (2020). Improvement of the Relationship between Environment and Tourism: Case Study of the National Park Đerdap in Serbia. <i>Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft</i> , 161, 251–270, https://doi.org/10.1553/moegg161s251	M23
5.	Čurčić, N., Mirković Svitlica, A., Brankov, J., Bjeljac, Ž., Pavlović, S., Jandžiković, B. (2021). The Role of Rural Tourism in Strengthening the Sustainability of Rural Areas: The Case of Zlakusa Village. <i>Sustainability</i> , 13, 6747, https://doi.org/10.3390/su13126747	M22
6.	Todorović, N., Belij Radin, M., Vesić, M. & Pavlović, S. (2023). Beyond symbolic: the role of tourism ethnocentrism in domestic travel. <i>Current Issues in Tourism</i> , 27(6), 972–987. ISSN 1368-3500, DOI: 10.1080/13683500.2023.2195999	M21
7.	Cvetković, M., Brankov, J., Čurčić, N., Pavlović, S., Dobričić, M. & Tretiakova, T. (2023). Protected Natural Areas and Ecotourism—Priority Strategies for Future Development in Selected Serbian Case Studies. <i>Sustainability</i> , 15(21), 15621. https://doi.org/10.3390/su152115621	M22
8.	Maric Stankovic, A., Vesic, M., Pavlovic, S., Bratic, M., Andelkovic, Z., Lukic, A. (2024). Prospects for Sustainable Tourism in Mountain Protected Areas: A Case Study of Southeastern Serbia. <i>Mountain Research and Development</i> , 44(4), 26–34. https://doi.org/10.1659/mrd.2024.00012 .	M23

1.3. Биографски подаци о кандидату

Марија Зељковић је рођена 08. 08. 1996. године у Београду. Основну школу и Девету београдску гимназију завршила је као носилац Вукове дипломе. Студије Туризмологије на Универзитету у Београду – Географском факултету, уписала је 2015/16, и завршила их као студент генерације са просечном оценом 10,00 школске 2018/19. године, уз одбрањени дипломски рад „Етно-туристичка понуда националних мањина Војводине“, под менторством др Марка Јоксимовића. Мастер студије на студијском програму Туризмологија завршава 2019/20. године, са просечном оценом 10,00 уз одбрањен мастер рад под називом: „Одрживи развој туризма – студија случаја „врућа тачка“ биодиверзитета Тропски Анди“, под менторством професорке др Снежане Ђурђић. Током основних и мастер студија била је стипендиста Министарства омладине и спорта. Докторске студије на студијском програму Геонауке уписује 2020/21. године, и завршава у року све испите предвиђене наставним планом и програмом са просечном оценом 10,00. Тренутно је стипендиста Министарства науке, просвете и технолошког развоја.

Од 2021. године, повремено је ангажована као гост-предавач из праксе на предмету Друштвено-географске основе развоја туризма на Географском факултету у Београду, а одржала је и предавање на тему Млади лидери у туризму – будућност туристичке индустрије на Високој туристичкој школи у Београду. Такође, одржала је предавања на 4 универзитета у САД-у: у октобру 2021. године на предмету Media, Technology & Society Course при универзитету Texas Tech University у Тексасу, у новембру 2022. године на предмету Ethics, Crisis, & Communication Course при универзитету Columbia College у Јужној Каролини, у фебруару 2023. године на предмету Crisis Communication Management при универзитету DePaul University у Чикагу у држави Илиноис, а у јануару 2024. године је одржала предавање: „From Vision to Victory: Navigating the International Business Frontier“ при универзитету Columbia College у Јужној Каролини, САД.

До сада је учествовала на бројним домаћим и међународним конференцијама: Првом националном семинару за студенте из области ванредних ситуација у Београду, Петом симпозијуму студената докторских студија ПМФ-а у Загребу, конференцијама Студенти у сусрет науци 2021, 2022. и 2023. године у Бањалуци, конференцији Туризам у савременом европском и евроазијском простору – стање, проблеми, изазови, перспективе у Требињу, научном скупу Традиција и трансформација туризма као просторног феномена у Београду, Првој међународној конференцији Здравствени туризам и угоститељство у Београду.

Након освојене награде Најбољи млади лидер у туризму на Међународној конференцији студената туризма и хотелијерства - MEKST у Новом Саду 2021. године, била је говорник и учесник панел дискусија на MEKST конференцији 2022. године и на Belgrade tourism conference у склопу Међународног сајма туризма у Београду у фебруару 2023. године.

2. ОПИС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Основни текст дисертације мср Марије Зељковић, под називом „УТИЦАЈ ПЕРЦЕПЦИЈЕ РИЗИКА НА ПОНАШАЊЕ ТУРИСТА ТОКОМ И ПОСЛЕ ЗДРАВСТВЕНЕ КРИЗЕ – ПРИМЕР СРБИЈЕ“, написан је на 100 страна на српском језику, садржи 24 табеле, 10 слика и 2 прилога. У изради дисертације коришћено је 280 библиографских јединица.

Структуру дисертације чини 10 повезаних поглавља:

1. УВОД (стр. 1–8)
2. ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ (стр. 9–38)
3. ТЕОРИЈСКОМЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА (стр. 39–43)
4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА (стр. 44–62)
5. ДИСКУСИЈА (стр. 63–65)
6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА (стр. 66–68)
7. ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ (стр. 69–86)
8. ПРИЛОЗИ
9. СПИСАК ТАБЕЛА И СЛИКА
10. БИОГРАФИЈА

Истовремено поглавља карактеришу бројни поднаслови хијерархијски нижег ранга. Структура дисертације је јасна и прецизна у формалном и садржајном смислу.

2.1. Кратак приказ појединачних поглавља

У првом поглављу дају се уводна разматрања о проблему дисертације. Представљени су предмет и значај истраживања и издвојени главни циљеви и задаци. Ово поглавље такође обухвата формулисање истраживачке хипотезе, преглед основних теоријских и емпиријских метода коришћених у раду, као и очекивани научни допринос истраживања. На крају увода, представљено је подручје истраживања и дат је кратак преглед структуре саме дисертације.

Друго поглавље усмерено је на преглед литературе и претходних истраживања, при чему се издвајају 4 кључне теме које су детаљно анализирани те представљају теоријски оквир за истраживање проблема који ће бити разматрани у овој дисертацији. У питању су перцепција ризика, понашање туриста, здравствене кризе у туризму и место становања као фактор утицаја на туристичка кретања. Превасходно је објашњен појам перцепције ризика и дата њихова класификација, укључујући и факторе који на њу утичу. Посебно је дат осврт на ризике у туризму, укључујући и здравствене ризике и њихове ефекте на туристичка кретања. Даље се анализира понашање туриста, њихове намере за предузимањем путовања, начин одабира дестинација и значај учесталости путовања на њихово укључивање у туристичке токове. У одељку о здравственим кризама, након њиховог дефинисања и класификације, посебна пажња је посвећена њиховом утицају на промене у туристичким кретањима. Такође, последња актуелна пандемија Ковид–19 која је имала најразорније последице по туристичку привреду је стављена у фокус овог истраживања, а истакнуте су и специфичности путовања у фази након пандемије. Размотрене су и социо-демографске разлике, утицај места становања

и имунизације на туристичке навике и понашање становника урбаних и руралних подручја Србије.

Треће поглавље Теоријско-методолошки оквир ове дисертације обухвата све фазе истраживања — од прегледа релевантне литературе и формулисања теоријског приступа, преко избора методологије и конструисања упитника, до спровођења анкетног истраживања у две временске тачке (2021. и 2024/2025.), што омогућава јединствено поређење перцепције ризика и понашања туриста током и након пандемије. Теоријски део ослања се на методе анализе, синтезе, дедукције, индукције и генерализације, уз систематизацију постојећих знања о ризику, имунизацији и туристичком понашању. Емпиријски део почива на квантитативном приступу, прикупљању података путем online анкета, уз равномерно обухватање урбаних и руралних подручја. Анкетни инструменти су креирани по узору на релевантне међународне студије и прилагођени специфичним условима Србије у обе фазе истраживања. За статистичку обраду коришћени су дескриптивна статистика, t-тест, χ^2 -тест, једнофакторска и двофакторска ANOVA, док су поузданост и валидност скала проверене Кронбах алфа коефицијентом, композитном поузданошћу (CR) и издвојеном варијансом (AVE). Овако конципирана методологија омогућава дубинско разумевање утицаја имунизације, места становања, претходног искуства са инфекцијом и других социо-демографских фактора на перцепцију ризика и туристичко понашање, те пружа снажан емпиријски основ за тумачење промена у туристичкој тражњи у условима здравствених криза.

Четврто поглавље приказује и анализира добијене резултате из прве и друге фазе истраживања – током пандемије (2021) и након пандемије (2024) – са фокусом на перцепцију ризика и понашање туриста у вези са путовањима. У првој фази није било значајних разлика између урбаног и руралног становништва у укупној перцепцији ризика и понашању, али су градски становници чешће путовали, више користили авион, били склонији додатним хигијенским мерама и имали већи ниво вакцинације, док је рурално становништво нешто више избегавало авионска путовања и било спремније да откаже путовање. Вакцинисани и они који планирају вакцинацију показали су већи ниво забринутости и спремности да мењају понашање на путовањима, док су невакцинисани (који не планирају вакцинацију) перципирали најнижи ниво ризика и најмање били спремни да се прилагођавају. У другој фази, узорак је образованији, имућнији и урбанији, учесталост путовања је порасла, а утицај Ковида на одлуке о путовању је значајно ослабио – већина не проверава епидемиолошку ситуацију, не доживљава путовања у земље са новим случајевима као ризична и не предузима посебне превентивне мере. Перципирани ризици су се померили са епидемија и болести ка тероризму и природним катастрофама, а дестинације су се са Србије и суседних земаља поново преусмериле ка европским земљама ван Балкана. За разлику од прве фазе, у другој фази се рурално становништво показује обазривијим, склонијим провери епидемиолошке ситуације, предузимању превентивних мера и отказивању путовања, што се доводи у везу са већим учешћем високообразованих и старијих испитаника у овој групи. У целини, потврђује се да се перцепција ризика и понашање туриста значајно мењају током и након пандемије, да су урбано–руралне разлике динамичне, и да на ставове о ризику и путовању снажно утичу образовање, приходи, претходно искуство са инфекцијом и имунизација.

У поглављу Дискусија истиче се да је пандемија Ковид-19 привремено ублажила разлике између урбаног и руралног становништва Србије у перцепцији ризика и туристичком понашању, али да су се ове разлике поново појавиле и интензивирале након пандемије. Урбани становници током пандемије показују већу

мобилност, већу спремност на путовања, већу учесталост коришћења авиопревоза и виши ниво вакцинације, док рурално становништво бира ближе, приступачније и познате дестинације, што потврђују и њихове социоекономске и демографске карактеристике. У постпандемијском периоду (2024) рурални становници перципирају путовања као ризичнија и показују већу обазривост, што се повезује са нижим нивоом имунизације, већим уделом старијих особа и тежим симптомима прележане инфекције. Урбани становници, напротив, брже се враћају међународним путовањима и показују мањи степен забринутости. Такође, док је Ковид-19 током 2021. био доминантан фактор ризика, у 2024. години туристи највише страхују од тероризма и природних катастрофа, што указује на динамичан и променљив карактер перцепције ризика. У целини, дискусија показује да на туристичко понашање урбане и руралне популације не утиче само здравствена криза, већ дубљи образовни, економски и демографски фактори, као и претходно искуство путовања, што је важно за разумевање туристичке тражње у условима кризе и након ње.

Закључна разматрања су обрађена у шестом поглављу, где се сумирају најважнији налази овог истраживања, представљају методолошка ограничења, теоријски доприноси истраживања и њихова практична примена у контексту туризма и здравствених криза.

Седмо поглавље представља литературу и изворе који су послужили као основа за истраживање, осмо поглавље прилоге коришћене у емпиријском делу истраживања, а девето списак коришћених табела и слика. Десето поглавље даје осврт на кратку биографију аутора, а једанаесто је у форми изјава о ауторству, истовестности штампане и електронске верзије и о коришћењу рада.

3. ОЦЕНА ДИСЕРТАЦИЈЕ

3.1. Савременост и оригиналност

Савременост ове докторске дисертације произилази из њене теме, која се бави последицама здравствених криза на туристичку индустрију и понашање туриста. Пандемија вируса Ковид-19 представља један од најзначајнијих глобалних догађаја 21. века, са изразито снажним утицајем на туризам као једну од најосетљивијих привредних делатности. У условима ограничене мобилности, повећане здравствене несигурности и измењених образаца понашања, дошло је до видљивих промена у начину на који туристи доносе одлуке о путовању. Управо зато је питање перцепције ризика и њеног утицаја на туристичко понашање изузетно актуелно и од кључног значаја за разумевање савременог туризма.

Фокус истраживања усмерен је на становнике Србије, што представља значајан научни допринос, будући да су домаћа истраживања у овој области ограничена по обиму и ретко обухватају детаљну анализу понашања туриста у условима здравствених криза. Посебна вредност дисертације огледа се у анализи урбане - руралних разлика, које су у туризмолошкој литератури важан, али недовољно истражен сегмент, као и у разматрању улоге имунизације, претходног искуства са инфекцијом и демографских фактора.

Оригиналност истраживања огледа се и у двофазном приступу. Прва фаза спроведена је 2021. године, у условима високе неизвесности, док је друга фаза спроведена крајем 2024. и почетком 2025. године, након стабилизације епидемиолошке ситуације и масовне имунизације. Ова временска димензија омогућила је поређење динамике промена у перцепцији ризика и путничком понашању, што представља јединствен научни допринос у националном контексту.

Оригиналност дисертације огледа се и у мултидисциплинарном приступу који обједињује туризмологију, географију, психологију, социологију и статистику. Кандидаткиња успешно интегрише релевантне теорије из области ризика и понашања туриста са емпијским налазима добијеним на домаћем узорку. Посебно је значајно укључивање фактора имунизације, који је у постојећој научној литератури тек у зачетку и углавном недовољно истражен.

Значај овог истраживања огледа се у томе што пружа нове увиде у начине на које туристи различитих социодемографских карактеристика реагују на кризне услове, како се прилагођавају променама и који фактори обликују њихове ставове и понашање у посткризном периоду. Резултати могу послужити као основа за даља научна истраживања, као и за креирање стратегија управљања ризиком у туризму, планирање мера за бржи опоравак туристичког сектора и развој јавних политика усмерених ка одрживости и већој отпорности туризма у будућим кризним ситуацијама.

На основу Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду и налаза у извештају из програма *iThenticate* којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „УТИЦАЈ ПЕРЦЕПЦИЈЕ РИЗИКА НА ПОНАШАЊЕ ТУРИСТА ТОКОМ И ПОСЛЕ ЗДРАВСТВЕНЕ КРИЗЕ – ПРИМЕР СРБИЈЕ”, ауторке Марије Зељковић, потврђена је оригиналност ове докторске дисертације.

3.2. Осврт на референтну и коришћену литературу

Обим и квалитет презентованих библиографских јединица су у складу са научним приступом и постављеним циљевима и задацима истраживања. Раније је већ поменуто да је у раду коришћен импозантан број библиографских јединица и интернет извора што је у складу са трендовима у савременим научним истраживањима. При избору обима и квалитета коришћених извора литературе показан је висок степен научне и стручне зрелости, самосталности и актуелности. У раду је коришћена инострана и домаћа литература, са већим уделом литературе са енглеског говорног подручја, што је разумљиво, јер су се инострани аутори више бавили проблематиком која је предмет дисертације. Литература са енглеског говорног подручја је у највећој мери коришћена у постављању теоријско-методолошке основе истраживања. Домаћа научна и стручна литература пружила је валидну основу за свеобухватну анализу постојећих истраживања и трендова развоја туризма у Србији, са посебним освртом на факторе који су утицали на трансформацију туристичке тражње у периоду здравствене кризе. Највећи део коришћених библиографских јединица је објављен у последњих десетак година што потврђује њену несумњиву актуелност. Коришћена је литература практично свих водећих иностраних и домаћих аутора који се баве проблемима истраживања у дисертацији.

3.3. Опис и адекватност примењених научних метода

Ова докторска дисертација примењује свеобухватан скуп теоријских и емпијских научних метода који омогућавају систематично, валидно и репрезентативно истраживање разлика у перцепцији ризика и понашању туриста у урбаним и руралним срединама током и након пандемије Ковид-19. Примењена методологија је у потпуности адекватна за анализу сложених појава као што су туристичко понашање, здравствени ризици, имунизација и промене у туристичкој тражњи.

У теоријском делу истраживања употребљене су методе анализе, синтезе, дедукције, индукције и генерализације, чиме је омогућена темељна систематизација постојећих научних сазнања и формулисање теоријског оквира који повезује ризик, туристичко понашање, социо-демографске факторе и имунизацију. Метод анализе омогућио је разматрање релевантних студија из области туризма, психологије и медицине, док је синтеза допринела интегративном сагледавању утицаја различитих фактора на перцепцију ризика током здравствених криза. Дедукција је била кључна за формулисање истраживачких питања и хипотеза, док су индукција и генерализација омогућиле да се на основу добијених резултата донесу општи закључци о туристичком понашању у кризним условима.

Емпиријски део истраживања заснован је на квантитативном приступу, што је адекватан избор имајући у виду потребу за поређењем две популационе групе и идентификовањем статистички значајних разлика у њиховом понашању и перцепцији. Анкетно истраживање је спроведено у две временске фазе (2021. и 2024/2025.), што представља значајну методолошку предност јер омогућава анализу промене ставова у времену, односно поређење периода током пандемије и периода њеног знатног слабљења. Online формат анкете био је најадекватнији избор током здравствене кризе, јер је омогућио брзо, економично и безбедно прикупљање великог броја података из урбаних и руралних зона.

Примењене су бројне статистичке технике које обезбеђују валидност и поузданост резултата. Дескриптивна статистика омогућила је преглед основних образаца у подацима, док су t -тест и χ^2 тест коришћени за утврђивање разлика и повезаности између урбаног и руралног становништва у погледу имунизације, учесталости путовања, избора дестинација и перцепције ризика. Примена једнофакторске и двофакторске ANOVA анализе омогућила је дубље разумевање утицаја више независних варијабли на перцепцију ризика и понашање туриста, као и њихових интеракција (нпр. место становања $\times$ претходно искуство са инфекцијом).

Поузданост скала мерена је Кронбах алфа коефицијентом, уз постигнуте вредности изнад препоручених прагова, што указује на високу интерну конзистентност инструмента. Додатну валидност обезбедили су показатељи AVE и CR, који потврђују да су коришћене тврдње адекватне за мерење теоријских конструката. Испитивање нормалности расподеле (skewness и kurtosis) оправдало је употребу примењених параметријских техника.

Адекватно одабране и научно оправдане, изабране методе — како теоријске, тако и статистичке — у потпуности су усклађене са циљевима истраживања. Комбинација двофазног анкетног приступа, снажне статистичке обраде и јасно конципираног теоријског оквира чини ову дисертацију методолошки поузданом и релевантном, а њене резултате веродостојним и применљивим у анализи туристичке тражње у условима здравствених криза. Применом наведених метода, кандидаткиња је обезбедила висок степен валидности и поузданости резултата, као и научну заснованост закључака који проистичу из истраживања.

3.4. Применљивост остварених резултата

Истраживачки модел и добијени емпиријски резултати ове докторске дисертације имају вишеструку примену у области туризма, како у теоријском, тако и у практичном домену. Са становишта теорије, рад доприноси унапређењу научног сазнања о понашању туриста у кризним и посткризним условима, пружајући нове увиде у начине на које перцепција ризика обликује туристичке одлуке. Добијени

результати проширују постојећа теоријска схватања о факторима који утичу на процес доношења одлуке о путовању, посебно у контексту здравствених криза које имају дугорочне последице по туристичку тражњу.

Са практичног аспекта, резултати дисертације имају значајан апликативни карактер у управљању туристичком понудом и креирању стратегија опоравка туристичког сектора након здравствених и других криза. На основу анализе понашања домаћих туриста и идентификованих образаца у перцепцији ризика, могуће је дефинисати смернице за унапређење маркетиншких активности, прилагођавање комуникације са тржиштем и развој туристичких производа који уливају поверење и осећај сигурности потенцијалним путницима.

Посебна вредност дисертације огледа се у томе што резултати истраживања пружају релевантне податке за формулисање јавних политика и стратешких докумената у области туризма, нарочито у сегменту управљања ризицима и изградње отпорности туристичких дестинација. Научно поткрепљене препоруке могу бити од користи државним институцијама, туристичким организацијама и јединицама локалне самоуправе приликом дефинисања мера за смањење ризика и одржив опоравак дестинација.

На академском и истраживачком плану, резултати дисертације могу представљати полазиште за будућа истраживања ризика у туризму, посебно у домену дугорочних промена у туристичком понашању након пандемије. Могу се користити у упоредним студијама других земаља и за развој модела који објашњавају утицај здравствених криза на туристичку тражњу. Поредиши две временске тачке – 2021. и 2024/2025. годину – ова дисертација пружа јединствену временску димензију која може послужити као основ за моделирање трендова и предвиђање будућег понашања туриста у условима сличних глобалних поремећаја.

Остварени резултати имају практичну, стратешку и научну вредност, јер доприносе бољем разумевању туристичког понашања у условима здравствених криза и пружају алате за доношење информисаних одлука у туристичком сектору, као и смернице за развој одрживих, отпорних и конкурентних туристичких дестинација у Србији.

3.5. Оцена достигнутих способности кандидата за самостални научни рад

На основу прегледа дисертације мср Марије Зељковић може се тврдити да се ради о оригиналном научно-истраживачком раду написаном по свим стандардима који су прописани и уобичајени за овакву врсту радова. С обзиром на то, као и на чињеницу да је кандидаткиња до сада објавила значајан број научних радова који обухватају различите аспекте туризмолшке теорије и праксе — од понашања туристичких потрошача, анализе селективних облика туризма, преко изучавања утицаја глобалних криза на туристичка кретања, до питања одрживог развоја и просторне диференцијације туристичких активности — може се закључити да је њено досадашње научно усавршавање у потпуности у складу са тематиком и циљевима ове докторске дисертације, те сматрамо да је њеном успешном израдом потврђено да мср Марија Зељковић поседује потребну способност, знање и зрелост, и да се може самостално бавити научним радом у оквиру ове комплексне материје.

4. ОСТВАРЕНИ НАУЧНИ ДОПРИНОС

4.1. Приказ остварених научних доприноса

Ова докторска дисертација даје значајан допринос развоју туризмолошке науке и унапређењу разумевања понашања туриста у условима здравствених криза, са посебним фокусом на перцепцију ризика и њен утицај на туристичку тражњу у Србији. Научни доприноси могу се сагледати у више међусобно повезаних целина.

- Први значајан допринос огледа се у свеобухватној анализи перцепције ризика и понашања туриста у две временске фазе – током пандемије (2021) и након њене стабилизације (2024/25). Оваква временска димензија омогућила је јединствен увид у динамику промена у ставовима туриста, што до сада није било обрађено у домаћој туризмолошкој литератури. Тиме је попуњена важна празнина у научним истраживањима која се односе на дугорочни утицај здравствених криза на понашање туриста.

- Други допринос односи се на идентификацију и јасно доказивање разлика између урбаног и руралног становништва Србије у перцепцији ризика, избору дестинације, намери путовања, ставовима о вакцинацији и учесталости путовања. Истраживање показује да се током пандемије разлике између ове две групе смањују услед заједничког здравственог ризика, али да се након пандемије оне поново појављују и постају статистички значајне. Ови резултати представљају оригиналан научни допринос, јер детаљно осветљавају социодемографске детерминанте туристичког понашања у Србији.

- Трећи научни допринос огледа се у утврђивању улоге вакцинације, претходног искуства са инфекцијом и тежине симптома у формирању перцепције ризика и одлука о путовању. Посебно је значајно што су резултати показали да рурално становништво, услед нижих стопа вакцинације и тежих последица инфекције, испољава виши ниво опреза, док урбани туристи показују бржи повратак претпандемијским путовањима. Ови налази представљају нови научни увид, јер су здравствене варијабле у овом контексту у Србији ретко истраживане.

- Четврти допринос огледа се у примени савремених статистичких метода за анализу перцепције ризика и туристичког понашања. Комбинација дескриптивне статистике, Chi-square теста, t-теста, једнофакторске и двофакторске ANOVA омогућила је свеобухватно и методолошки поуздано тумачење добијених података. Тиме је демонстрирана научно заснована анализа комплексних феномена који обликују туристичку тражњу у кризним ситуацијама.

- Пети научни допринос односи се на снажан апликативни карактер дисертације. На основу емпиријских резултата дефинисане су смернице које могу бити корисне креаторима туристичких политика, менаџерима туристичких дестинација, локалним самоуправама и приватном сектору. Посебно су значајне препоруке које се тичу унапређења комуникације ризика, изградње поверења туриста, бољег планирања у кризним условима и развоја понуде прилагођене различитим потребама урбане и руралне популације.

Све наведено указује да дисертација има и теоријску и практичну вредност, доприноси унапређењу разумевања понашања туриста у условима повећане неизвесности и подржава развој одрживих модела управљања туристичким дестинацијама у Србији у складу са савременим глобалним тенденцијама.

4.2. Критичка анализа резултата истраживања

Резултати ове дисертације откривају да перцепција ризика и понашање туриста у Србији у контексту пандемије Ковид–19 имају комплексну и динамичну природу, која се мењала у складу са етапама здравствене кризе. За разлику од претходних истраживања која су углавном анализирали укупне економске и оперативне последице пандемије на туризам, ова студија пружа дубљи увид у разлике између урбаног и руралног становништва, како током пандемије, тако и након ње. Кључни налази показују да су урбано-руралне разлике у ставовима, које су биле изражене пре пандемије, током 2021. године делимично ублажене због заједничког здравственог ризика и високе неизвесности. Међутим, након стабилизације епидемиолошке ситуације, ове разлике су поново постале уочљиве, при чему рурална популација у постпандемијском периоду показује виши ниво опреза и перципираног ризика, као и већу условљеност претходним здравственим искуством и нижом стопом вакцинације.

Урбано становништво, супротно томе, брже се враћа међународним путовањима и показује мању забринутост, што се може објаснити већим приходима, вишим нивоом образовања, бољим приступом вакцинацији и већим претходним искуством путовања. У том контексту, налази ове дисертације надограђују постојећа сазнања, указујући да економски, демографски и социјални фактори утичу на понашање туриста подједнако снажно као и саме епидемиолошке околности. Посебно је значајно што истраживање потврђује да прихватање вакцинације делује као кључни посредник између ризичне перцепције и намере путовања.

Добијени резултати указују и на важну промену у структури ризика који туристи данас перципирају. Иако је Ковид–19 у 2021. години био доминантан фактор, крајем 2024. године туристи много већу пажњу придају тероризму и природним катастрофама, што упућује на постепени повратак „уобичајене“ хијерархије ризика из периода пре пандемије. Ово откриће је важно, јер показује да здравствене кризе имају јак али временски ограничен утицај на понашање туриста.

Истовремено, ова дисертација указује и на одређене структурне изазове: неравномерну просторну дистрибуцију путовања, ограничену мобилност руралног становништва, као и спору реакцију туристичког сектора у погледу дигиталне комуникације ризика. Управо зато, допринос овог истраживања огледа се у томе што пружа емпиријски утемељене смернице за разумевање туристичког понашања у условима кризе, као и основ за развој циљаних политика које би унапредиле отпорност туристичког сектора у будућим нестабилностима.

4.3. Верификација научних доприноса

- **Радови који су резултат истраживања у оквиру докторске дисертације**

Zeljковић, M. (2022). Urban-rural disparities in travel during the COVID-19 pandemic: The case study of Serbia, *Erdkunde*, 76 (2), 111-125. DOI: 10.3112/erdkunde.2022.02.04 (M23)

Zeljковић, M. i Budović, A. (2022). Uticaj Covid-19 vakcine na putovanja. U: *Tradicija i transformacija turizma kao prostornog fenomena – knjiga apstrakata*. (str. 116-117). Beograd: Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet. (M64)

5. ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

На основу увида у докторску дисертацију под насловом „УТИЦАЈ ПЕРЦЕПЦИЈЕ РИЗИКА НА ПОНАШАЊЕ ТУРИСТА ТОКОМ И ПОСЛЕ ЗДРАВСТВЕНЕ КРИЗЕ – ПРИМЕР СРБИЈЕ” кандидаткиње мср Марије Зељковић, Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације подноси следећи закључак и предлог:

Докторска дисертација под наведеним насловом представља оригинално научно дело, урађено у потпуности у складу са важећим стандардима и нормама научно-истраживачког рада. Рад је урађен у складу са темом на коју је Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Географског факултета дало сагласност.

Дисертација мср Марије Зељковић урађена је на високом научном нивоу, уз поштовање свих стандарда академског истраживања. Кандидаткиња је, адекватним избором и применом теоријских и емпиријских метода, свеобухватно обрадила проблематику перцепције ризика и повезаних фактора који утичу на понашање туриста у Србији током и након пандемије Ковид-19. Сложен теоријско-методолошки оквир, детаљно спроведена анализа и интерпретација добијених података потврђују научно-истраживачке компетенције кандидаткиње и њену способност да се бави комплексним појавама у домену туризма.

Истраживање је обухватило широк спектар фактора који се у савременој туризмолошкој литератури издвајају као значајни у условима здравствених криза, укључујући перцепцију ризика, осећај личне сигурности, однос према вакцинацији, претходно искуство са инфекцијом и основна социо-демографска обележја туриста. Посебна вредност дисертације огледа се у двофазном панел приступу (2021. и 2024/25.), који је омогућио упоређивање ставова туриста током пандемије и након стабилизације епидемиолошке ситуације. Овај временски аспект представља значајан допринос разумевању динамике промена у понашању туриста и начина на који се ризици перципирају у различитим контекстима.

Резултати показују да је током пандемије дошло до привременог смањења разлика у понашању урбаног и руралног становништва, услед заједничког осећаја неизвесности и потребе за опрезом. Међутим, након пандемије разлике поново постају изражене: урбано становништво брже се враћа међународним путовањима и показује нижу перцепцију ризика, док туристипореклом из руралних средина испољавају већи степен опреза и оријентације ка ближим дестинацијама. Утврђено је да су тежи симптоми претходне инфекције и нижа стопа вакцинације значајно повезани са вишим нивоом перципираног ризика у руралним срединама, што указује на важну улогу здравственог искуства и демографских фактора у обликовању понашања туриста.

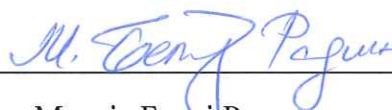
У дисертацији су на систематичан и научно утемељен начин представљене мере и препоруке усмерене ка јачању отпорности туристичког сектора у условима здравствених и других криза. На основу резултата истраживања, идентификовани су правци будућег развоја домаћег туризма, са посебним нагласком на унапређење комуникације ризика, изградњу поверења туриста, прилагођавање понуде различитим потребама урбаног и руралног становништва и већу припремљеност дестинација за деловање у кризним околностима.

Примена различитих, методолошки утемељених поступака омогућила је да се феномен туристичког понашања у условима здравствене кризе сагледа на интердисциплинаран и интегралан начин. На основу добијених резултата, креиране су јасне смернице за унапређење поверења домаћих туриста, повећање конкурентности туристичке понуде Србије, као и за планирање мера које ће допринети њеном стабилном и одрживом развоју у будућности.

Имајући у виду научну заснованост, методолошки приступ, научни и практични значај овог рада, као и компетентност и оспособљеност кандидата да се бави научним радом, Комисија предлаже Научно-наставном већу Универзитета у Београду – Географског факултета да се докторска дисертација под називом „УТИЦАЈ ПЕРЦЕПЦИЈЕ РИЗИКА НА ПОНАШАЊЕ ТУРИСТА ТОКОМ И ПОСЛЕ ЗДРАВСТВЕНЕ КРИЗЕ – ПРИМЕР СРБИЈЕ”, кандидаткиње мср Марије Зељковић, прихвати и упути на коначно усвајање Већу научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду.

Београд, 20. 11. 2025. г.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

др Марија Белиј Радин, ванредна професорка
Универзитет у Београду – Географски факултет

др Аљоша Будовић, доцент
Универзитет у Београду – Географски факултет

др Вања Павлуковић, редовна професорка
Универзитет у Новом Саду – Природно-математички факултет